HE 89/2025 vp Hallituksen esitys eduskunnalle pienten riita-asioiden menettelyä koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Oikeuspalveluvirasto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle pienten riita-asioiden menettelyä koskevaksi lainsäädännöksi.

Virasto kiinnittää erityistä huomiota hallituksen esityksen kohtiin, jotka koskevat oikeusapulain 5 § ja 6 §:n muuttamista.

Yleistä hallituksen esityksestä

Virasto kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esitys on laadittu niin, että pienten riita-asioiden menettelyn soveltamisalan laajentaminen kävisi päinsä helposti, jos sitä myöhemmin pidettäisiin tarkoituksenmukaisena. Näin ollen muutokset oikeusapulakiin voisivat jäädä pysyväluontoisiksi muissakin asiaryhmissä kuin asuinhuoneistoa koskevissa alle 10.000 euron riidoissa.

Oikeuspalveluvirasto jakaa yleisen huolenaiheen siitä, että oikeudenkäyntien kesto on yksi suurimpia oikeudenhoidon ongelmia Suomessa. Oikeuspalveluviraston mukaan rajaamalla oikeusapu lähtökohtaisesti pienriitamenettelyn ulkopuolelle kuormittaisi se entisestään tuomioistuinlaitosta eikä helpota tuomioistuimien tilannetta. Lakivaliokuntakin on tuonut vuonna 2022 omassa mietinnössäänkin huolen tuomioistuinten työkuormasta. [1]

Oikeuspalveluviraston mukaan uuden oikeudenkäyntimenettelyn tulisi helpottaa tuomioistuinten työkuormaa, ei lisätä sitä. Tuomariliitto lausumapalautteessaan tuonut esille, että pienten riita-asioiden menettelyssä asianosaisten neuvominen ja hakemusten ja vastausten täydennyttäminen tulee olemaan merkittävä lisätyö asioita käsitteleville tuomareille.[2] Mikäli pienten riita-asioiden menettelyssä ei lähtökohtaisesti myönnettäisi oikeusapua, lisääntyisi tuomareiden työtaakka, kun maallikot pyrkisivät itse ajamaan asiaansa oikeudessa ja tuomioistuin joutuisi neuvomaan asianosaisia. Pieni tulotaso ja matala koulutustaso korreloivat keskenään. [3] Sen takia on todennäköisempää, että oikeusavun asiakkaille oikeudenkäynti on keskimääräistä vaikeaselkoisempi prosessi.

[1] LaVM 31/2022-VNS 13/2022 vp. s.8
[2] Suomen tuomariliiton lausunto asiassa: Työryhmän mietintö pienten riita-asioiden menettelystä VN/28937/2021 s. 1
[3] Suhonen, Tuomo – Villanen, Juuso, Mikä on tutkintotodistuksesi tuotto? Koulutusasteiden, -sektorien ja -alojen väliset tuloerot 2015–2023 (2025) s. 19

Osapuolten yhdenvertaisuus

Hallituksen esityksen tarkoituksena on edistää asianosaisten tasavertaisuutta. Rajoittamalla oikeusavun saaminen henkilöön liittyviin erityisen painaviin syihin voi syntyä tilanteita, jossa vuokralaiselle ei ole oikeutta oikeusapuun, vaikka taloudellisista syistä siihen olisi oikeutettu. Lausuntopalautteissa on myös korostettu sitä, että asuminen kuuluu ihmisen perustarpeisiin. Tämä huomioon ottaen oikeusavun rajoittaminen ainoastaan poikkeustilanteisiin on ristiriidassa soveltamisalaan kuuluvissa häätöasioissa esiintyvän oikeussuojan tarpeen ja asialla asianosaiselle olevan merkityksen kanssa. [4]

Oikeuspalveluvirasto kiinnittää huomiota siihen, että hallituksen esityksessä ei ole tuotu esille sitä näkökulmaa, että vuokranantaja voi ottaa sijoitusasunnolla vuokranantajan vakuutuksen, joka on vieläpä yleensä verovähennyskelpoinen. Vuokranantajan vakuutukseen sisältyvä oikeusturvavakuutus kattaa sijoitusasuntoon kohdistuvia riita-asioita, kuten vuokrariidat. Vuokranantaja voi varautua vakuutuksella mahdolliseen riitatilanteeseen vuokralaisen kanssa. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää, että oikeutta oikeusapuun ei rajata valtaosassa tapauksissa pois. Rajoittamalla ihmisten oikeutta oikeusapuun, rajoitetaan samalla oikeutta oikeuden saamiseksi. Ainoastaan pelkät muodolliset mahdollisuudet oikeuden saamiseen eivät ole riittäviä, vaan ihmisillä tulee olla aito mahdollisuus saada oikeutta.

Rajoittamalla oikeusapua rajoitetaan perus- ja ihmisoikeussopimuksissa turvattua oikeusturvaa. Oikeus saada tarvittaessa julkisen vallan kustannuksella oikeudellista apua kuuluu perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvattuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvatakeisiin. Hallituksen esityksessä nostetaan esille, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksesta johdu velvollisuutta myöntää maksutonta oikeusapua aina edes rikosasian vastaajalle, josta tehdään sellainen johtopäätös, että rikosasioissa oikeusavulle voidaan lähtökohtaisesti arvioida olevan suurempi tarve kuin häätöä tai enintään 10 000 euroa koskevissa vuokrariidoissa. Tämä tulkinta on kritiikille altis. Rikosasioiden oikeudenkäynneissä on tuomarin lisäksi virkavastuulla toimiva syyttäjä. Syyttäjän on noudatettava tasapuolisuutta, syyttäjän tavoitteena on oikeudenmukainen ratkaisu. Syyttäjän on otettava huomioon myös syytetylle edulliset seikat ja todisteet. Sen sijaan riita-asioissa on vaatimistaakka ja väittämistaakka. Tuomioistuin ei saa riita-asiassa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut, eikä tuomioistuin saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Näin ollen riita-asian oikeudenkäyntiä on oikeusturvan kannalta pidettävä vähintäänkin rikosprosessia vastaavana, jopa merkittävämpänä. Riita-asian oikeudenkäynnin osapuolilta vaaditaan kykyä esittää näkemyksensä juridisesti. Rikosasioissa voi riittää, että kiistää syyllistyneensä rikokseen, syyttäjän tulee näyttää syyte toteen. Riita-asiassa pelkkä kiisto ei riitä, vaan kiistolle tulee pystyä esittämään perusteita. Jos pienituloiselle määrättään ilman avustajaa 50 päiväsakkoa voi se summaltaan olla pienimmillään 300 euroa, jos pienituloinen häviää ilman avustajaa 10.000 euron riidan, niin voinee henkilön kokema oikeusturvan menetys ollut suurempi 10.000 euron riidassa, kuin rikosasiassa.

[4] Helsingin käräjäoikeuden lausunto asiassa: Työryhmän mietintö pienten riita-asioiden menettelystä VN/28937/2021 s.9

Oikeusapulain 5§ muuttaminen

Hallituksen esityksessä on huomioitu kriittinen lausuntopalaute oikeusavun rajoittamiseksi viiteen tuntiin ja nostettu tuntimäärä kahdeksaan tuntiin. Tämä on Oikeuspalveluviraston näkemyksen mukaisesti oikeasuuntainen toimenpide ja oikeasuhtainen toimi ottaen huomioon vastapuolelta vaadittavien oikeudenkäyntikulujen määrään rajoituksen enintään tuhanteen euroon.

Oikeusapulain 6 § muuttaminen

Oikeusapulain 6 § 2 momenttia on ehdotettu muutettavaksi siten, että uudessa 2-kohdassa todettaisiin, että oikeusapuun ei kuulu avustaminen pienten riita-asioiden menettelyssä käsiteltävässä asiassa, ellei siihen ole hakijan henkilöön liittyviä erityisen painavia syitä. Oikeuspalveluvirasto pitää tätä rajausta kritiikille alttiina.

Oikeusavun tarkoituksena on heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden auttaminen. Lausuntopalautteessa on tuotu ilmi, että rajoitettaessa oikeusavun saamista, tulisi ottaa huomioon, että varattomat tai vähävaraiset henkilöt ovat useimmiten niitä, joilta puuttuu riittävät edellytykset menestyksekkääseen toimimiseen asianomistajana tai vastaajana ilman oikeudellista neuvontaa.[5]

Huoneenvuokra-asioissa oikeusavun piiriin kuuluvien ihmisten vastapuolena on usein kuitenkin ammattimainen korkean osaamistason omaava institutionaalinen toimija tai muutoin ammatikseen asunnonvuokrausta harjoittava vuokranantaja, joka voi saada oikeusturvavakuutuksen kautta kulunsa katettua. Epäsuhta osapuolten välillä on siten merkittävä ja korostaa luonnollisen henkilön oikeudellisen avun tarvetta. Oikeusavun antamista ei siksi tulisi rajoittaa pelkästään hakijan henkilöön liittyviin syihin. Tarvetta oikeusapuun tulisi lisäksi voida arvioida myös muiden mahdollisten erityisen painavien syiden kuten esimerkiksi laadun tai laajuuden kautta.

Lisäämällä oikeusapulakiin tulkinnanvarainen henkilöön liittyvä peruste oikeusavun myöntämisen edellytykseksi johtaa siihen, että oikeusavun saaminen olisi riippuvainen oikeusapupäätöksen laatijan arviosta, mitkä ovat hakijan henkilökohtaisia syyt. Nykyään oikeusapuhakemuksia laaditaan paljolti sähköisesti, asiakasta tapaamatta. Tämä voi hankaloittaa oikeusapua hakevan henkilön henkilöön liittyvä erityisen painava perusteen arvioimista. Hallituksen esityksessä tuodaan esille, että erityisen painavat syyt voisivat liittyä lähinnä siihen, että asianosaisella ei olisi esimerkiksi iän, sairauden, kielitaidon puutteen tai muun vastaavan syyn takia tavanomaisia tiedollisia tai taidollisia kykyjä hoitaa oikeudellisia asioitaan tuomioistuimessa. Tämä tulkintakynnys on epäselvä ja altis vaihteleville soveltamiskäytännöille, mikä lisäisi oikeusaputoimistojen hallinnollista kuormitusta ja johtaisi tarpeettomiin ratkaisupyyntöihin. Oikeusaputoimistoista oikeusavun arvioimista on aikaisemmin tehty taloudellisten ja oikeudellisten perusteiden perusteella, uusi kriteeristö olisi henkilöperusteinen ja siten vaatisi henkilöstön lisäkoulutusta. Tällä hetkellä oikeusapua hakevista pyydetään taloudellinen selvitys, ei terveydellistä. Koska esityksen perusteella oikeusapua ei myönnetä kuin erityisen painavasta syystä, olisi pääsääntö se, ettei oikeusapua pienriitamenettelyyn

[5] Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lausunto asiassa: Työryhmän mietintö pienten riita-asioiden menettelystä VN/28937/2021 s. 2

myönnettäisi, joka vaarantaa ihmisten oikeusturvaa. Laintulkinnassa tulisi soveltaa perusoikeusmyönteistä tulkintaperiaatetta, koska kyseessä on perusoikeuksia rajoittava säännös, jota ei tulisi tulkita kapeasti. Tästä herää aiheellinen kysymys, että johtaisiko tämä siihen, että kun hakija olisi tietyn ikäinen, tietyn sairauden omaava tai muun kuin suomen tai ruotsinkielinen niin aina oikeusapu tulisi myöntää?

Vaikka 6 § 2 momentti poistettaisiin esityksestä se ei tarkoittaisi, sitä että oikeusapua myönnettäisiin aina pienten riita-asioiden menettelyyn. Edelleen oikeusavun myöntämistä olisi arvioitava oikeusapulain 1 §:stä ilmenevän, oikeusavun yleisenä edellytyksenä olevan oikeusavustajan tarpeen kannalta. Ratkaisevaa avustajan määräämisen edellytyksiä arvioitaessa olisi siten se, edellyttääkö hakijan etujen asianmukainen varteen ottaminen avustajan määräämistä eli se, kykeneekö hakija ilman avustajaa asianmukaisesti valvomaan etuaan ja oikeuttaan asiassa.

Oikeuspalveluvirasto esittää, että oikeusapulakiin ei tehdä rajausta lisäämällä oikeusapulain 6 § 2 momenttia.

Jani Ylisaukko-oja, julkinen oikeusavustaja, asianajaja
Oikeuspalveluvirasto / Länsi-Uudenmaan oikeusaputoimisto